

УДК [343.53:336.77] (477)

Олена Старостенко,

помічник судді

Господарського суду Львівської області

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРАЦІВНИКАМИ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ У РАЗІ ПЕРЕУСТУПКИ БОРГУ КОЛЕКТОРСЬКІЙ КОМПАНІЇ

Стаття зорієнтована на аналіз особливостей вчинення можливих злочинних діянь на етапі переуступлення права вимоги. Розглянуто проблеми виявлення злочинів, вчинених банківськими працівниками у сфері кредитування на вказаному етапі, та запобігання їм. Виявлено принаймні два основні способи вчинення злочинних діянь на етапі переуступлення права вимоги.

Ключові слова: кредит, позичальник, кредитодавець, кредитні гроші, кредитний договір.

Постановка проблеми. Кримінально-правові, кримінологічні та дослідження в суміжних наукових галузях питань злочинності у сфері кредитування чітко демонструють, що у вчиненні таких злочинів особливу роль відіграють саме працівники банківських установ. До певної міри можна стверджувати, що без їх «сприяння» вчинення більш-менш серйозних злочинів у цій сфері є винятком.

Водночас аналіз судової практики стосовно злочинів, учинених за «сприяння» працівників кредитних установ, у справах, за якими винесені вироки, засвідчує їх істотно меншу кількість порівняно з кількістю злочинів, які вчиняють «самі» позичальники. Очевидно, що причин цього багато, і першою серед них є висока латентність таких діянь, адже такі установи, як правило, готові понести збитки, аніж зашкодити своїй репутації.

Водночас, беззаперечно, що, попри високий ступінь латентності, насправді рівень злочинності у сфері кредитування за участі працівників кредитних установ є доволі значним.

До певної міри новелою сьогодення є протиправні діяння, що можуть вчинятися у разі переуступки кредитною установою боргу колекторській компанії.

З огляду на наведене, метою статті є виявлення та виділення основних видів та особливостей вчинення злочинних діянь у разі переуступки кредитною установою боргу колекторській компанії.

Завданням статті є дослідження питань вчинення злочинних дій у процесі переуступлення права вимоги кредитними установами, зокрема: чи є в таких діях ознаки кримінально-караних діянь; якщо є, то яких;

які основні механізми протиправних дій у процесі переуступлення боргу колекторській компанії тощо.

Стан дослідження. Проблеми визначення особливостей вчинення злочинів банківськими працівниками тією чи іншою мірою досліджувались у наукових роботах О.О. Константиної, О. Сухачова, М. Л. Давиденко, О. В. Герасимова, Н.М. Золотової та ін. Також ці питання піднімалися автором у попередніх статтях. Але стверджувати, що досліджувана тема розкрита повністю, не можна у зв'язку з різноманітністю підходів банківських працівників до вчинення протиправних діянь у сфері кредитування.

Виклад основних положень. Злочини у сфері кредитування, що можуть бути вчинені банківськими працівниками, вже аналізувались у юридичній літературі [1].

Ця стаття зорієнтована на аналіз особливостей вчинення можливих злочинних діянь на етапі переуступлення права вимоги. Подальші дії колекторської компанії щодо відчуженого майна не є предметом цього дослідження.

Для України не є новизною явище «колекторських компаній». Про мету та діяльність таких написано багато. Однак слід зазначити, що питання про можливу злочинну діяльність не є належно дослідженим.

У відносинах позичальника з кредитною установою (як правило, банком) такий учасник, як колекторська компанія, з'являється на етапі невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань.

Механізм участі колекторської компанії у кредитних відносинах такий.

Позичальник, отримавши кредитні кошти, не повертає їх відповідно до встановленого графіку та не сплачує відсотки за користування кредитом. У результаті утворюється значна заборгованість у позичальника перед банком.

Кредитодавець вживає всіх законних заходів для захисту свого порушеного права: проводить переговори та зустрічі, надсилає листи-вимоги, звертається до суду для отримання рішення про стягнення заборгованості з боржника, подає виконавчий лист (наказ) до виконавчої служби для примусового виконання рішення суду. Проте, якщо дії кредитодавця не дають йому бажаних результатів, а саме кредитні кошти разом із відсотками не повернуті, кредитна установа не може працювати повноцінно за принципом «гроші роблять гроші» – вона шукає шляхи повернення коштів.

Звичайно, робота з повернення виданих кредитних коштів банком проводиться значна, але, якщо немає позитивного результату для банку, це негативно позначається на можливості отримувати прибутки та повноцінно виконувати свої зобов'язання перед іншими клієнтами та контрагентами.

Ось тоді, коли банку не вдається повернути кредитні кошти, останній може укласти з колекторською компанією договір про переуступку права вимоги, інакше кажучи, «продати борг» позичальника.

Вирішення питання про переуступлення права вимоги здійснюється згідно з попереднім аналізом стану кредитних справ: чи здійснюється часткове погашення тіла кредиту та відсотків за користування позичальником; чи мають боржники можливості подальшого погашення заборгованості; чи йде на контакт боржник із банком для вирішення питання про реструктуризацію боргу тощо. Натомість прийняття рішення про переуступлення права вимоги здійснюється за погодженням певного кола осіб, які належать до правління банку.

Зазвичай банки переуступають (продають) право вимоги щодо більшості проблемних кредитів, за якими вжиті всі заходи для захисту порушеного права. Така можливість передбачена п. 1 ч. 1 ст. 512 Цивільного кодексу України [1], тобто відбувається заміна кредитора у зобов'язанні.

Правовідносини із заміни сторони у зобов'язанні, зокрема відступлення права вимоги (заміна первісного кредитора новим кредитором), регулюються ст. 512–517 ЦК України [2].

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 512, ч. 1 ст. 513, ст. 514, ст. 517 ЦК України [1] кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою

особою внаслідок передавання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що й правочин, на підставі якого вчинено зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторі. До нового кредитора переходять права у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Частиною 1 статті 628 ЦК України встановлено, що зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими, відповідно до актів цивільного законодавства [1].

Слід зазначити, що договір про переуступлення права вимоги є оплатним, тобто сторони (банк та колекторська компанія) домовляються між собою про розмір суми, яку має сплатити колекторська компанія банку за відступлені права. Встановлена вартість у такому договорі є меншою, ніж є реальна заборгованість позичальників за кредитними договорами в сукупності. Проте банки йдуть на такі кроки з продажу кредитів, аби отримати реальні кошти для здійснення своєї подальшої діяльності.

Проблемні кредити банк переуступає колекторській компанії, як правило, за певним, заздалегідь погодженим та сформованим, списком боржників – позичальників. Звичайною є практика і переуступки права вимоги колекторській компанії щодо одного боржника – позичальника. При цьому слід зазначити, що банк може переуступити право вимоги не тільки колекторській компанії, а й будь-якій іншій юридичній чи фізичній особі.

Усе наведене вище є правомірним та здійснюється в межах чинного законодавства.

З проведеного моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень, мережі Інтернет та засобів масової інформації нині прикладів документально зафіксованих злочинних діянь працівників кредитних установ немає, оскільки банки не хочуть антиреклами, проведення досудових розслідувань тощо.

Водночас проведений аналіз засвідчує, що банківськими працівниками на даному етапі кредитних відносин можуть вчинятися (та й вчиняються) незаконні дії, які полягають у такому.

Як зазначено вище, рішення про переуступлення права вимоги приймаються на найвищому рівні керівним складом. Проте договір про переуступлення права вимоги, наприклад, може бути підписаний із фік-

тивною колекторською компанією. За таким договором передається право вимоги до позичальника, який передав у заставу (іпотеку) майно. Водночас позичальник також активно співпрацює з керівництвом банку для укладення такого договору.

Після узгодження всіх процедур банк та колекторська компанія підписують договір. Одним із пунктів договору сторони узгоджують відстрочку платежу на певний термін. Однак право вимоги переходить до колекторської компанії з дати підписання вимоги.

Таким чином, колекторська компанія отримує право зняти всі обтяження із заставного майна, а боржник (позичальник) – продати це майно, яке в подальшому перепродується кілька разів.

При цьому до банку кошти за договором переуступлення права вимоги у визначений строк не надходять. Банк вживає заходів для отримання коштів за договором або для повернення майна, проте будь-які дії на даному етапі до позитивного результату не приводять, оскільки час працює вже на зловмисників – на той момент останній покупець отримує статус «добросовісного набувача».

За таких обставин банк не отримує прибутку, втративши можливість звернути стягнення на предмет іпотеки, а позичальник звільняється від зобов'язань перед кредитодавцем повернути кредитні кошти та спокійно реалізувати заставне майно. Зате зловмисники, в цьому разі саме члени кредитного комітету, отримують незаконну винагороду за такі умисні дії.

Крім цього, в цьому разі держава також не отримає від банку відрахувань у бюджет у вигляді податку з прибутку.

У подальшому банк може звертатися до суду з позовами про визнання недійсним договору про переуступлення права вимоги або про стягнення коштів за спірним договором, однак повернути своє становище до попереднього стану як заставодержателя чи отримати гроші майже не можливо, оскільки майно кілька разів відчужене, останній покупець набуває статусу в порядку ст. 330 Цивільного кодексу України «добросовісного набувача».

Так, згідно зі ст. 330 Цивільного кодексу України, якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до статті 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване в нього [2].

Суб'єктами злочину в цьому разі можна визначити таких осіб: членів кредитного комітету банку чи інших уповноважених осіб, які приймають рішення про переуступлення, підписанта від банку, підписанта від колекторської компанії та позичальника.

Описана ситуація демонструє можливість зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, що є кримінально-караним діянням відповідно до положень ст. 364-1 Кримінального кодексу України [3].

Також трапляються випадки, коли банк готує значну кількість кредитних справ для передачі права вимоги колекторській компанії, погоджує на кредитному комітеті точний перелік справ боржників, який має бути переданий (проданий). Після того працівник банку, який безпосередньо залучений до підготовки проекту договору, яким передбачено перелік боржників (за попередньою домовленістю з колекторською компанією та позичальником банку, який має заставне майно) вносить завідомо недостовірну інформацію в остаточний варіант договору шляхом включення до списку не погодженого кредитним комітетом позичальника. Уповноважена особа підписує договір, не знаючи про те, що в договорі наявний боржник, який не погоджений кредитним комітетом для переуступлення права вимоги колекторській компанії. У результаті колекторська компанія сплачує банку раніше обумовлену договором суму за відступлені права по кредитним договорам, але реально купує більше «боргових зобов'язань».

Виникає питання, які протиправні діяння вчинено банківським працівником?

Якщо подивитись із позиції банку, то фактично в такому разі банк отримує значно меншу суму за переуступлені права, ніж мав би отримати з урахуванням включеного боржника. Натомість позичальник, таким чином, отримує можливість звільнитися від зобов'язань перед кредитодавцем повернути кредитні кошти та в подальшому продати заставне майно.

Звичайно, такий позичальник сплачує певну винагороду банківському працівнику та керівництву колекторської компанії, однак розмір сплаченої незаконної винагороди є значно меншим, ніж сукупна заборгованість перед банком, що включає несплачену суму кредиту, відсотки за користування та пеню за прострочку.

Такі діяння працівника банку слід кваліфікувати як підробку документів чи службове підроблення.

Висновок

Проведений аналіз засвідчив, що на етапі переуступки боргу кредитною установою колекторській компанії можливе вчинення злочинних діянь лише у співучасті та, як правило, за сприяння працівників кредитної установи.

Нами виявлено принаймні два основні способи вчинення злочинних діянь, до яких, незважаючи на відсутність справ та проваджень, вдаються зловмисники у разі переуступки боргу кредитною установою колекторській компанії: перший – вчинення зловживання з боку працівників кредитних установ у співучасті з працівниками колекторської (часто фіктивної) компанії; другий – звичайна підrobка документів, подання на підпис завідомо неправдивих документів щодо переуступлення права вимоги на майно.

Статья ориентирована на анализ особенностей совершения возможных преступных деяний на этапе переуступки права требования. Рассмотрены проблемы выявления и предупреждения совершения банковскими работниками преступлений в сфере кредитования на указанном этапе. Обнаружено по крайней мере два основных способа совершения преступных деяний на этапе переуступки права требования.

Ключевые слова: кредит, заемщик, кредитор, кредитные деньги, кредитный договор.

The article focused on analysis of the characteristics of committing possible criminal acts at the stage of irrevocable claim. The problems of detection and prevention of bank employees crimes in lending to the specified point. Revealed at least two major ways of committing criminal acts during irrevocable claim.

Key words: loan, borrower, lender, lending money, loan agreement.

Список використаних джерел:

1. Старостенко О.В. Особливості вчинення злочинів у сфері кредитування працівниками банківських установ одноособово та у складі злочинної групи [Електронний ресурс] / О.В. Старостенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 16. – Т. 2. – С. 80–84. – (Серія: Юриспруденція). – Режим доступу : http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc16/part_2/24.pdf
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.